

AGNIESZKA ZYCH-KWIATKOWSKA
Biblioteka Politechniki Rzeszowskiej
e-mail: agazych@prz.edu.pl

Piotr Dufour, drukarz warszawski doby Oświecenia – działalność zawodowa i społeczna

ABSTRAKT: W artykule została przedstawiona działalność wybitnego drukarza, wydawcy i księgarza warszawskiego czasów polskiego Oświecenia. Krótko omówiono propozycje reform na rynku wydawniczo-księgarskim, trudności z nimi związane, spory z innymi wydawcami warszawskimi. Przedstawiono najważniejsze z wydawanych tytułów.

SŁOWA KLUCZOWE: drukarz, drukarstwo, przywilej, prasa, wydawca, rynek księgarski, wystąpienia sejmowe, Piotr Dufour.

W 2015 roku mija 285 rocznica urodzin i 240 lat od założenia przez Piotra Dufoura największej i najnowocześniejszej drukarni i księgarni w Warszawie. Jest to okazja do omówienia życia i działalności zawodowo-społecznej tego – wybitnego w czasach stanisławowskich – drukarza, księgarza i wydawcy, który przyczynił się do podniesienia jakości i poziomu estetycznego oraz zwiększenia produkcji wydawniczej.

Nie sposób jednak omówić w artykule mającym swoje ramy wydawnicze wyczerpująco jego życia i dokonań. Niniejszy artykuł skupia więc uwagę na wybranych wydarzeniach z bogatej, owocnej i nie wolnej od trosk o utrzymanie na rynku – działalności.

Drukacz ten, i księgarz przysięgły Akademii Francuskiej w Paryżu, przybył do Warszawy w 1774 roku sprowadzony przez Adama Kazimierza Czartoryskiego (Drukarze, 2001, s. 19). Powody, które skłoniły go do przybycia do stolicy przedstawił w swojej pracy pt. *O urządzeniu drukarni krajowych:*

Piotr Dufour Członek i Towarzysz Akademii Paryskiej, Drukacz przysięgły rzezonego Miasta do tutejszej stolicy sprowadzony za pośrednictwem szacownej protekcji J. O. Księcia Jmci Adama Czartoryskiego i Jego nakładem, z zalecenia Tego czcigodnego Opiekuna Kunsztów, przyjęty był Obywatelem Miasta Warszawy; a po tym zaszczycony Przywilejem J. K. Mci, na otwarcie Drukarni Stolicy Państwa i na wolne sprawowanie kunsztu, którym się bawi od lat 40 zawsze opatrując się granicami powinności swojego stanu... (Golka, Kafel, Kłos, 1957, s. 159-160).

Początkowo mieszkał w Pałacu Błękitnym, gdzie przystąpił do urzędu drukarni. Korzystając z protekcji księcia otrzymał w 1775 roku obywatelstwo miasta Starej Warszawy oraz przywilej królewski na założenie własnej drukarni, którą uruchomił w marcu tegoż roku, tytułując się odtąd „drukaczem JKMc i Rzeczypospolitej” (Juda, 2010, s. 399-400). Do 1779 roku pozostawał pod opieką Czartoryskiego, w latach osiemdziesiątych zaś – króla Stanisława Augusta Poniatowskiego (Szczepaniec, 1972, s. 187). W trakcie swej działalności zawodowej otrzymał szereg przywilejów królewskich: w 1780 roku na wydawanie druków w języku hebrajskim i tłoczenie nut (Juda, 2010, s. 412-414), w 1783 – na wydawanie 7 dzieł (w tym na

druk *Powieści moralnych* Jeana François Marmontela) i 2 czasopism (Juda, 2010, s. 423-424), a w 1784 roku otrzymał tytuł konsyliarza nadwornego J. K. Mci (Drukarze, 2001, s. 20). Pierwszy z tych przywilejów musiał odstąpić Janowi Antoniemu Krügerowi, który stworzył w Nowym Dworze silny ośrodek literatury dla ludności żydowskiej.

Dufour nie pozbył się przezornie czcionek hebrajskich, w które wyposażył swoją oficynę i wykorzystał je w 1792 roku, publikując tekst pt. *Hymn przy obchodzie uroczystości dnia 3 maja 1792 r.* Wydrukował go w dwu edycjach. Pierwsza w formacie *in plano* obejmowała 6 kart pełnoarkuszowych z ułożonymi równolegle czterema wersjami językowymi (w hebrajskim oraz przekładach na języki: polski, niemiecki i francuski). Druga – formatu *in quarto*, liczyła trzy i pół arkusza tych samych wersji językowych utworu (Drukarze, 2001, s. 33-34).

W 1785 roku Dufour spostrzegł, że wydawanie czcionką cyrylicą ksiąg dla starowierców rosyjskich może stać się dla niego między innymi szansą na zwiększenie dochodów. Kupiec rosyjski Michaił Grigoriewicz Sołowiew miał sfinansować całe przedsięwzięcie i kolportować książki do Rosji (Drukarze, 2001, s. 32). Współpracując z Sołowiewem Dufour zatrudnił w 1784 roku Antoniego Czarniawskiego z drukarni w Supraślu, zakupił czcionki cyrylickie, a w 1786 roku uzyskał przywilej Stanisława Augusta na druk ksiąg w języku ruskim, z prawem wyłączności na terenie Warszawy (Juda, 2010, s. 432-433). Pierwsze druki wyszły spod pras Dufoura jeszcze przed wystawieniem przywileju tzn. w 1785 roku. Cykl wydawniczy owych ksiąg przerwano latem 1788 roku, kiedy to Antoni Czarniawski objął kierownictwo w Drukarni Wolnej Jana Potockiego (Szczepaniec, 1995, s. 25-26).

W 1787 roku Dufour nabył od Jana Augusta Posera przywilej z 1 IX 1769 r. na wydawanie *Belizariusza* Marmontela (Juda, 2010, s. 385-386).

Piotr Dufour wiódł głośny spór ze wspomnianym drukarzem o wydawanie *Powieści moralnych* Marmontela. Początek tego konfliktu miał miejsce w 1770 roku. Otóż w tym właśnie roku Poser otrzymał przywilej króla na wydawanie powiastek Marmontela. W pięć lat później Adam Kazimierz Czartoryski powierzył druk przekładu tego samego dzieła Dufourowi, co spotkało się ze sprzeciwem i protestem Posera. Spór nie był łatwy do rozstrzygnięcia, jednak argumenty wydawcy, że Poser nie zrealizował zobowiązań i że chodzi o różniące się między sobą wersje przekładu, okazały się przekonujące. Dlatego sprawa ucichła bez poważniejszych konsekwencji (Szczepaniec, 1966, s. 127).

Przy okazji wzmiankowanego wydarzenia warto wspomnieć o innym jeszcze, znamienym dla życia wydawniczego i literackiego epoki Oświecenia – aresztowaniu Dufoura i przetrzymywaniu go przez dwa tygodnie w więzy marszałkowskiej, z powodu wydrukowania memoriału Tomasza Kajetana Węgierskiego do Rady Nieustającej przeciw Wilczewskim (Szyndler, 1993, s. 51).

Był to przejaw działalności cenzury w XVIII wieku. Cenzura jako system kontroli tekstów przeznaczonych do upowszechnienia w społeczeństwie za pośrednictwem druku miała charakter prewencyjny bądź represyjny. Cenzura prewencyjna występowała wtedy, gdy tekst podlegał kontroli przed jego opublikowaniem. Dlatego wydrukowany

i rozpowszechniony mógł być tylko taki tekst, który zyskał aprobatę cenzora. Cenzura represyjna zaś, przewidywała wprowadzić pełną wolność publikowania każdego tekstu, niezależnie od jego treści, ale miała prawo konfiskaty nakładu lub stosowania sankcji karnych wobec autora, drukarza czy nakładcy w przypadku, gdy opublikowany i upowszechniony tekst zawierał treści, które uznano za niepożądane. Wspomniany wcześniej fakt aresztowania Dufoura, był właśnie jednym z przykładów działalności cenzury represyjnej (Szczepaniec, 1991, s. 49). Cenzura ta była w jurysdykcji marszałkowskiej. W 1788 roku marszałek wielki koronny Michał Jerzy Mniszech wstrzymał Dufourowi druk broszury Jana Potockiego *Essai de Logique*, ponieważ król Stanisław August uważał, że tekst ten mógłby spowodować niezadowolenie władz rosyjskich. Był to więc kolejny przejaw walki o wolność słowa w kontekście dążenia warstw oświeconych i środowisk patriotycznych do wyzwolenia z więzów od zależności rosyjskiej. (Buchwald-Pelcowa, 1997, s. 83).

Drukarnia Dufoura mieściła się najpierw w Rynku Starego Miasta w Kamienicy Flackiewiczów (Szczepaniec, 1966, s. 23), później przy ulicy Świętojańskiej, a od czerwca 1779 roku z powrotem w Rynku w kamienicy Jakuba do Roussi pod numerem 58 (Szczepaniec, 1958, s. 51). Posiadała ona nowoczesny sprzęt techniczny, przeważnie pochodzenia zagranicznego, oprócz czcionek sprowadzonych z Francji i Holandii, dysponowała czcionkami z giserni warszawskiej Adama Gieryka Podebrańskiego, a później z giserni Piotra Zawadzkiego (Szczepaniec, 1958, s. 54). Jego największa wówczas w Warszawie drukarnia posiadała w 1784 roku pięć pras i zatrudniała głównie wykwalifikowanych pracowników polskich szlacheckiego pochodzenia, a także Francuzów i Niemców (Szczepaniec, 1966, s. 21).

Od stycznia 1784 roku Dufour przejął po Adamie Gieryku Podebrańskim zarząd Drukarni Korpusu Kadetów w Warszawie, założonej w 1756 roku przez Wawrzyńca Mitzlera de Kolof liczącej cztery prasy i był jej dyrektorem do 1794 roku (Drukarze, 2001, s. 166-167). W tym czasie zmodernizował jej sprzęt techniczny, a działalność podporządkował głównie własnym planom wydawniczym.

Spod pras drukarni Dufoura wyszło ponad 2 tysiące dzieł wydawanych przeważnie jego własnym nakładem (Szczepaniec, 1972, s. 187).

Przy drukarni działała również księgarnia, w której sprzedawano głównie wydawnictwa własne (Golka, Kafel, Kłos, 1957, s. 159). Z obcej produkcji wydawniczej Dufour utrzymywał na składzie najczęściej dzieła krakowskiego drukarza Ignacego Grebla i jego syna Antoniego Ignacego oraz Michała Grölla, Drukarni Nadwornej i Drukarni Wolnej (Szczepaniec, 1966, s. 21).

Dufour nie ograniczał swej działalności do terenu Warszawy, gdyż posiadał skład księgarski czynny w czasie jarmarków w Łowiczu na Nowym Mieście (Świerkowski, 1973, s. 450), później także w Grodnie, a ponadto zatrudniał wędrownych kolporterów, którzy sprzedawali jego druki zwłaszcza na wschodnich terenach Rzeczypospolitej (Drukarze, 2001, s. 46-47).

Od sierpnia 1781 roku prowadził również biuro, zwane kantorem ogłoszeń, szczególnie aktywne w latach osiemdziesiątych. Działalność tego biura – podobnie jak

i innych tego typu placówek w Warszawie – koncentrowała się na pośrednictwie pracy, udzielaniu informacji o ciągnięciach loterii pieniężnych, poszukiwaniu wszelkiego rodzaju zgub, ściganiu zbiegłej służby domowej i przestępców, udzielaniu informacji handlowych, zapowiadaniu aukcji publicznych, pośrednictwie w wynajmie lokali i sprzedaży domów, doniesieniach o kradzieżach itp. Biuro mieściło się przy drukarni w Rynku Starego Miasta nr 58 (Szczepaniec, 1961, s. 37).

Swą działalność wydawniczą i księgarską Dufour reklamował w różnorodny sposób: w prasie, zwłaszcza czasopismach przez siebie drukowanych, w prospektach, ulotkach i licznych katalogach księgarskich (Hombek, 1988, s. 43). Te ostatnie publikował w odstępach przeważnie rocznych, czasem częściej, niektóre dołączone były do sztuk dramatycznych i innych, drukowanych przez niego dzieł.

Piotr Dufour odegrał znaczącą rolę w przeprowadzeniu szeregu reform w drukarstwie polskim, o czym świadczą dwa opracowane przez niego memoriały. W pierwszym skierowanym na sejm grodzieński (4 X – 13 XI 1784 r.) pt. *Noty Najjaśniejszemu Królowi Prześwietnym Zgromadzonemu Rzeczypospolitej Stanom, względem drukarni Królestwa Polskiego, a osobliwie znajdujących się w stołecznym mieście Warszawie* pisał:

Sztuka drukarska jest bez wątpienia jedną z najpotrzebniejszych i najużyteczniejszych; rozpowszechnia bowiem dowcip, wydoskonala gust, literaturę; służy do unieśmiertelnienia wszelkich i sławnych ludzi wszystkich krajów, do ogłaszania ich cnót i do podawania potomności dziejów wszystkich narodów (Szczepaniec, 1991, s. 84).

Memoriał ten nie był rozpoznawany przez sejm. Niemniej, Dufour domagał się w nim zamknięcia drukarni loteryjnej jako nieuprzywilejowanej i zbędnej, ponieważ istniejące drukarnie uprzywilejowane były władne w pełni realizować zamówienia wydawnicze w Warszawie. Nawoływał jednocześnie do roztoczenia przez władze państwowe skutecznej opieki nad drukarniami legalnie funkcjonującymi (Drukarze, 2001, s. 47).

Drugi memoriał natomiast na Sejm Czteroletni (1788-1792) 20 VI 1789 roku zatytułowany *Do prześwieatnych Najjaśniejszej Rzeczypospolitej Skonfederowanych Stanów o urzędzeniu drukarni krajowych* podejmował problem uregulowania wszelkiej działalności wydawniczej i prasowej i był jednym z największych, jakie złożono w tej sprawie (Buchwald-Pelcowa, 1997, s. 72-73). Dufour przedstawił w nim interesy drukarzy warszawskich i postulował o odpowiednie ich zabezpieczenie, w następujący sposób:

Równie potrzebną zdaje się rzecz w tym Królestwie jak w Anglii i Holandii, aby wolność prasy była ustanowiona, z wyłączeniem dzieł mogących psuć obyczaje lub przeciwnych religii panującej; wszystkie inne dzieła (...) powinny być pozwolone, gdy autor się na manuskrypcie podpisuje... W Warszawie jurysdykcja marszałka w. k. nakazała, aby nie drukować spraw bez otrzymania pozwolenia za poprzedzającym przeczytaniem rękopisma. Ta rozsądna ostrożność sądu pochodzi bez wątpienia z chęci zapobieżenia, aby drukarz chytrym przejściem nie był zniewolony do drukowania czego złego. Ale ten sam krok przymusza go do wyjawienia przed czasem sekretu, który mu na mocy wiary publicznej powierzono; z drugiej strony wynika stąd niejaki uszkodzenie prawa własnej obrony. Bo dajmy, że sprawa przywołana do sądu z rana, potrzebuje repliki na dzień następujący, że tę

replikę strona albo patron musi na piśmie podać; dajmy, że kopię swoją daje drukarzowi o dziesiątej lub jedenastej wieczór. Podówczas, aby wystawić egzemplarze na godzinę sądów, dwóch, trzech czasem czterech robotników musi całą noc pracować. W takim zdarzeniu może drukarz stanąć przed sędzią lub jego substytutami w godzinie tak późnej? Lecz gdyby nawet i najpóźniej wolno mu było przychodzić do sędziego, stąd wynikłoby spóźnienie nienadgodzone czasu, a nawet i niepodobieństwo zakończenia druku na godzinę potrzeby. Podpis patrona lub strony powinien by w takowych okolicznościach być sądowi rękojmą, a drukarzowi pewną zastoną... (Łojek, 1960, s. 100-101).

Memoriał ten miał swoje podłoże w niedawno zakończonym kolejnym procesie Dufoura, tym razem z ks. Stefanem Łuskiną, wydawcą „Gazety Warszawskiej”. Bezpośrednim powodem napisania owego memoriału, z inspiracji księcia Nestora Sapiehy litewskiego marszałka sejmu, była chęć włączenia się do podjętej przez stronnictwa patriotyczne akcji dążącej do ograniczenia lub obalenia monopolu prasowego ks. Łuski. Do najbardziej znaczących postulatów z memoriału należy zaliczyć: ograniczenie ilości drukarni w Warszawie, zamknięcie drukarni powstałych bez przywilejów królewskich, wyznaczenie granic wolności słowa i druku, ustalenie instytucji kontrolujących i sprecyzowanie zasad kontroli, zwalczanie działalności pirackiej na rynku wydawniczym w kraju. Dufour postulował dokonanie prawnej regulacji stosunków wydawniczych w Rzeczypospolitej w oparciu o nowoczesne legislacyjne rozwiązania przyjęte we Francji i na podstawie negatywnych doświadczeń z własnej działalności zawodowej w Warszawie. Memoriał nie był rozpoznawany na sejmie, ale jego postulaty w określonej części znalazły odzwierciedlenie w przyszłym ustawodawstwie sejmowym w *Prawach kardynalnych niewzruszonych* z 7 I 1791 roku i w ustawie o Komisji Policji z 24 VI 1791 roku (Drukarze, 2001, s. 47-48).

Wymieniony konflikt z Łuskiną był najdłuższym i najostrzejszym sporem, który rozpoczął się w 1781 roku, kiedy to Dufour przystąpił do wydawania m.in. swojego czasopisma ogłoszeniowego pt. „Annonces et Avis Divers”. Pismo to publikowało część materiałów nadających się do zamieszczania w stałym dziale występującym w „Suplemencie do Gazety Warszawskiej”. Ponieważ ogłoszenia tej rubryki były płatne, dlatego dochody wydawcy „Gazety Warszawskiej” spadały.

Kolejnym powodem sporu był wydawany od września 1782 roku przez Dufoura co tydzień *Diariusz sejmu ordynaryjnego i wolnego, zaczętego w Warszawie roku 1782 dnia 30 7-bris* w formie suplementu do „Avis Divers”, w małym formacie i niewielkiej objętości. Stąd zdobywał popularność wśród tłumnie zgromadzonej w Warszawie szlachty, co zapewniało wydawcy maksymalny zysk (Szczepaniec, 1961, s. 37-40).

Podczas sejmu grodzieńskiego Dufour drukował kolejno otrzymane partie *Diariusza tygodniowego sejmu grodzieńskiego roku 1784* nie czekając na całość, a następnie część nakładu każdej partii puszczał w obieg księgarski. Łuski drukował te relacje w „Gazecie Warszawskiej” i miał pretensje do Dufoura, że ukazują się one w tym samym czasie, co w „Gazecie”, a nie później. Diariusz ów wydawano w następujący sposób: trzy pierwsze odcinki wyszły w trzech zeszytach, pozostałe – po sejmie w jednym zeszycie. Po raz kolejny Łuski poczuł się zagrożony, ponieważ jego „Gazeta Warszawska” nie mogła tak

szczegółowo opisywać czynności sejmowych jak organy specjalnie do tego powołane. Znowu zaczął tracić odbiorców, a tym samym zysk spadał (Szczepaniec, 1961, s. 41-43).

Dufour wydawał także *Diariusz z podróży króla Stanisława Augusta na Ukrainę* w składkach. Po zakończeniu cyklu dodrukował kartę tytułową z pełniejszym tytułem i adresem wydawniczym, a nie rozprzedane składki oprawiono i sprzedawano w formie książek. „Łuski z zawiścią patrzył na konkurencyjną działalność” (Szczepaniec, 1961, s. 49).

W końcu października 1784 roku Dufour zapowiedział nowe czasopismo pt. „Polak Patriota”. Był to dwutygodnik założony przez nowo powstałe Towarzystwo Uczonych w Warszawie. Miało się ono ukazać 1 I 1785 roku dlatego już w październiku Dufour wydrukował, a potem kolportował gratisowo w Warszawie i kraju *Prospekt »Polaka Patrioty«*, w którym zamieścił założenia redakcyjne i tematyczne czasopisma wraz z określeniem warunków prenumeraty. Gratisowo rozdawano także specjalne *Uwiedomienie Towarzystwa »Polaka Patrioty«* – rodzaj dodatku do *Prospektu*. Te dwie broszury wprawiły Łuski w stan zagrożenia. Chcąc skompromitować i poderwać zaufanie do nowo powstającego pisma podjął on polemikę drukując *Doniesienie »Gazety Warszawskiej«* skierowane pod adresem Towarzystwa Uczonych, a będące złośliwym komentarzem do kilku sformułowań zawartych w *Prospekcie* (Szczepaniec, 1961, s. 45).

W czasie obrad sejmu sześciomiesięcznego w Warszawie, Dufour zapowiedział wydanie kolejnego diariusza, lecz musiał z niego zrezygnować. To ustępstwo nie zadowoliło jednak Łuski i po skończonym sejmie wniósł we wrześniu 1786 roku skargę przeciwko Dufourowi do sądów marszałkowskich, a chodziło mu przede wszystkim o wszelkiego rodzaju diariusze drukowane w odcinkach. Dufour chcąc nadać procesowi z Łuskią rozgłos i poniekąd umocnić swoją pozycję jako jednej z procesującej się stron, wydał w lutym 1787 roku *Uwiedomienie* – z własną obroną. Ale wyrok z 18 IX 1787 roku okazał się niekorzystny dla Dufoura i uznawał go – przegrany (Szczepaniec, 1961, s. 47-50).

Mimo druzgocącego wyroku Dufour zapoczątkował wystąpienia przeciw monopolom prasowym i w obronie wolności druku.

Od początku swej działalności Dufour zajmował się drukowaniem wielu cennych dzieł. Szczególnie zasłynął jako wydawca sztuk teatralnych, literatury naukowej i beletrystycznej. Publikował dykjonariusze, podręczniki szkolne, publicystykę, czasopisma oraz różnego rodzaju druki okolicznościowe i urzędowe.

Dużym jego osiągnięciem było wydawanie następujących periodyków: „*Journal Littéraire de Varsovie*” – tygodnik wydawany w latach 1777-1778 przez Dufoura, którego redaktorem był Jan Chrzyciel Deschamps de Saucourt, był to organ literacki i społeczno-kulturalny francusko-polskiego środowiska intelektualnego w Warszawie (Prasa polska, 1976, s. 50); „*Annonces et Avis Divers*” – francusko-niemiecko-polski tygodnik ogłoszeniowy i literacki wydawany w latach 1781-1784 (Prasa polska, 1976, s. 28); „*Seriaryz Projektów do Prawa i innych różnych pism, uwag, myśli patriotycznych, żądań województw, ziem i powiatów, pomiędzy sejmem a sejmem, od senatorów, posłów i gorliwych patriotów, formowanych*” – pierwsze polskie czasopismo prawnicze Tadeusza Podleckiego wydawane od 1784 do 1786 roku. W zamierzeniu redaktora miał to być miesięcznik z tym, że w stopce

redakcyjnej informowano za jaki miesiąc dany numer wyszedł, a nie w którym się ukazał. Dlatego np. pierwszy zeszyt „Seriara” ukazał się w IX 1784, drugi – w XII 1784, a ostatni za XI i XII 1785 roku dopiero pod koniec X 1786 roku (Hombek, 1997, s. 45-47); wspomniany już wcześniej „Polak Patriota” – dwutygodnik o treści społeczno-politycznej i literackiej (Prasa polska, 1976, s. 52); „Gazette de Hamburg” (wydawana od 30 XI 1789 roku do IV 1794 roku), zawierała francuskie przekłady najważniejszych doniesień publikowanych na łamach niemieckiej gazety informacyjnej pt. „Staats und Gelehrte Zeitung des Hamburgischen Unparteyischen Correspondenten”. Ponieważ znajomość języka niemieckiego była znacznie mniej rozpowszechniona wówczas w Rzeczypospolitej niż znajomość francuszczyzny, więc dla udostępnienia tego pisma ogółowi warstw oświeconych Dufour przedsięwziął publikację początkowo 4 potem 2 razy w tygodniu tego przekładu (Prasa polska, 1976, s.33).

Dufour wydawał także periodyki społeczno-polityczne z czasów powstania 1794 roku takie jak: „Przyjaciel Ludu” – Stanisława Małachowskiego (wyszło 7 numerów od 1 VI do 14 VII), którego anonimowa publicystyka zdradza swym tonem i stylistyką autorstwo Hugona Kołłątaja (Prasa polska, 1976, s. 56) oraz francuska gazeta informacyjna przeznaczona dla zagranicy „Journal Historique des Événements qui out en lieu a Varsovie depuis le 17 Avril 1794”, z podtytułem „Extrait des fenilles polonaises”, wydawana od końca IV do połowy VI (w formacie in 4°, ukazało się 14 numerów), kontynuowana następnie przez „Bulletin National Hebdomadaire” (od 28 X 1794 roku). Czasopismo to redagował pod kontrolą F. D. Dmochowskiego – Barollier, Francuz zatrudniony w kancelarii Wydziału Interesów Zagranicznych Rady Najwyższej Narodowej, korzystając z materiałów dostarczanych przez innego pracownika Wydziału i sekretarza Stanisława Augusta – Fryderyka Bacciarellego (Prasa polska, 1976, s. 55); (Drukarze, 2001, s. 44).

Największym jednak osiągnięciem wydawniczym Dufoura był zbiór sztuk teatralnych tworzących serię introligatorską pt. *Teatr Polski czyli Zbiór Komedii, Dram i Tragedii*, którego pierwsza edycja została opublikowana w 1779 roku, a druga w 1794 roku. Złożyło się na nią 175 pozycji wydawniczych opublikowanych w 56 tomach. Do serii tej weszło również kilka druków, które Dufour nabył w drodze wymiany (Szczepaniec, 1995, s. 245-272). Jego drukarnia przodowała w wydawaniu utworów scenicznych. Opublikował ich 161 (Szczepaniec, 1995, s. 20-22).

Na ogólną liczbę 155 powieści wydanych w Warszawie w latach 1751-1800, 55 opuściło prasy drukarskie Piotra Dufoura. Preferował on przekładane na język polski powieści pisarzy francuskich oraz tłumaczone za pośrednictwem języka francuskiego dzieła angielskie i hiszpańskie (Szczepaniec, 1995, s. 20-22).

Ponadto Dufour wydawał liczne druki urzędowe, między innymi Rady Nieustającej; Komisji Edukacji Narodowej, w okresach sejmów zaś, spod jego pras wychodziły mowy poselskie (Szczepaniec, 1995, s. 20-22).

Produkcja wydawnicza Dufoura była najbardziej imponująca w 1786 roku, kiedy to spod jego pras wyszło 117 tytułów (Szwejkowska, 1987, s. 230).

Od 1792 roku, zapewne na skutek trudności finansowych, drukarnia zaczęła systematycznie upadać, lecz działalność swą zdołał prowadzić aż do śmierci, czyli do

15 I 1797 roku. Następnie oficynę przejął jeden z najbliższych współpracowników Dufoura, jego rodak – Tomasz Lebrun, któremu właściciel zapisał ją testamentem z 3 V 1784 roku i który kierował nią do 1804 roku (Szczepaniec, 1973, s. 55); (Drukarze, 2001, s. 20).

Dotychczasowy stan badań dziejów drukarstwa i księgarstwa ery stanisławowskiej pokazuje, że Piotr Dufour należał do grona najwybitniejszych drukarzy. Mimo licznych opracowań jego postać i dokonania nie do końca są poznane. Czekają więc na pogłębione i oparte na dotąd nie wykorzystanych źródłach opracowania naukowe. Działalność zawodowa i społeczna Piotra Dufoura w kontekście ówczesnej sytuacji politycznej pozwala uznać go za osobę o perspektywicznym spojrzeniu na sferę zaangażowanego drukarstwa wprowadzającego Polskę w czasy nowożytne. Niestety okres zaborów zahamował rozwój drukarstwa postulowany przez niego.

Bibliografia:

1. Buchwald-Pelcowa P. (1997), Cenzura w dawnej Polsce. Między prasą drukarską a stosem. Warszawa.
2. Drukarze dawnej Polski od XV do XVIII wieku, t. 3 cz. 2, Mazowsze z Podlasiem (2001). Warszawa.
3. Golka B., Kafel M., Kłos Z. (1957), Z dziejów drukarstwa polskiego. Warszawa.
4. Hombek D. (1988), Reklama wydawnicza i księgarska w „Gazecie Warszawskiej” w latach 1764-1795. Kielce.
5. Hombek D. (1997), Wydawnictwa warszawskie Tadeusza Podleckiego w świetle publikacji reklamowanych z lat 1785-1794. Kielce.
6. Juda M. (oprac.) (2010), Privilegia typographica Polonorum. Polskie przywileje drukarskie 1493-1793. Lublin.
7. Kostkiewiczowa T. (red.) (1991), Słownik literatury polskiego Oświecenia. Wrocław.
8. Łojek J. (1960), Dziennikarze i prasa w Warszawie XVIII wieku. Warszawa.
9. Prasa polska w latach 1661-1864 (1976) W: Historia prasy polskiej, t. 1. Warszawa.
10. Szczepaniec J. (1991), Cenzura W: Słownik literatury polskiego Oświecenia. Wrocław, s. 49.
11. Szczepaniec J. (1966), Drukarnia i księgarnia Piotra Dufoura w Warszawie w latach 1774-1796 W: Sprawozdania Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego, Seria A, t. 19, s. 20-22.
12. Szczepaniec J. (1958), Drukarnia Mitzlerowska Korpusu Kadetów w Warszawie w latach 1778-1783 „Roczniki biblioteczne”, R. 2, s. 51-94.
13. Szczepaniec J. (1991), Drukarnia - księgarstwo W: Słownik literatury polskiego Oświecenia. Wrocław, s. 84.
14. Szczepaniec J. (1961), Monopol prasowy Stefana Łuskińskiego w Koronie w latach 1773-1783 „Ze skarbcza kultury”, z. 13, s. 5-99.
15. Szczepaniec J. (1972), Piotr Dufour W: Słownik pracowników książki polskiej. Warszawa, s. 187-189.
16. Szczepaniec J. (1973), Rola drukarstwa w życiu literackim polskiego Oświecenia. Zarys wybranych zagadnień W: Problemy literatury polskiej okresu Oświecenia. Wrocław, s. 49-105.
17. Szczepaniec J. (1955), „Teatr Polski” Piotra Dufoura „Ze skarbcza kultury”, z. 7, s. 245-272.
18. Szczepaniec J. (1995), Warszawskie drukarnie mieszczańskie w dobie Oświecenia W: Warszawscy drukarze - wydawcy – księgarze. Warszawa, s. 7-27. (Sesje Varsavianistyczne, z. 3).
19. Szejnkowska H. (1987), Książka drukowana XV-XVIII wieku. Warszawa.
20. Szyndler B. (1993), Dzieje cenzury do 1918 roku. Kraków.
21. Świerkowski K. (1973), Piotr Dufour W: Polski słownik biograficzny, t. 5. Warszawa, s. 450-451.
22. Treichel I. (red.) (1972), Słownik pracowników książki polskiej. Warszawa.

**Piotr Dufour, a Warsaw printer of the Enlightenment
– social and professional activity**

ABSTRACT: This article presents the activity of the eminent Warsaw printer, publisher and bookseller of the Polish Enlightenment. Proposals of the publishing-booksellers' market reforms were briefly discussed along with difficulties connected with it and disputes with other Warsaw publishers. Major titles published at that time were presented.

KEYWORDS: printer, printing, privilege, the press, publisher, the book market, Sejm speeches, Piotr Dufour.

